

ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS

Catalunya, país d'associacions

Autor

Bernat Ferrer i Frigola (fotografies de Dani Codina)

Publicat a:

Revista Òmnium . Tardor 2009 - Número 12. Número 12

Associacions de veïns, de boletaires, d'excursionistes de cap de setmana,

de voluntaris socials, reivindicatives, altermundistes, d'educació en el lleure, colles de diables, corals... Una de les singularitats de Catalunya és l'alta densitat del seu teixit associatiu. Gairebé hi ha entitats de tot i per a tot. El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya té censades fins a 48.328 entitats. Si a Catalunya hi viuen 7.364.000 ciutadans, hi ha una associació per a cada 152 d'ells.

Quin és l'origen d'aquest fenomen? L'historiador Oriol Junqueras dóna una primera resposta: "Catalunya és molt associacionista perquè no té Estat. Un moment culminant per a l'associacionisme català va ser en la societat industrial, quan la Catalunya de mitjan segle XIX va tendir a crear noves formes d'associació perquè moltes més persones eren susceptibles i sensibles a ser associades. Aquest boom neix de la necessitat d'agrupar-se en un context dominat pel romanticisme italià, alemany i anglès. Apareixen els orfeons, els cors, els grups de teatre i, a Catalunya, trobem un dels exemples més espectaculars: 40.000 obrers cantaires al Cor d'Anselm Clavé quan, el 1850, Barcelona tenia una població de tan sols 200.000 habitants. Va ser, però, en aquells temps, després del sexenni democràtic, la derrota i la caiguda de la Primera República, la repressió borbònica, la sublevació i persecució militar contra carlins i republicans, la caiguda de l'Estat català autònom, i – en última instància– el fracàs de l'aspiració democràtica, quan el poble de Catalunya perd l'esperança d'una vehiculació plenament autònoma i sorgeixen associacions en massa, en aquest cas, en forma d'ateneus populars. Ja entrant al segle XX, després del 1936-1939, l'associacionisme va ser l'única manera que va tenir la gent de refugiar-se davant l'opressió del règim franquista".

Sense fer-ne una lectura tan focalitzada en la perspectiva política, el director del portal xarxanet.org,

promogut per una vintena d'entitats amb el suport de la Generalitat, Roger Buch, també coincideix a assenyalar la Revolució Industrial (1832) com un punt clau a l'hora d'explicar l'associacionisme català. Va ser llavors que van sorgir una bona colla d'entitats promogudes pels mateixos obrers que pretenien millorar el seu propi nivell formatiu. La cultura i la formació eren vistos com a elements de progrés social; si l'estat burgès no els en volia proveir, ells mateixos se les proporcionaven.

El sociòleg Pep Martí també apunta: “L'associacionisme va sorgir oficialment al nostre país a mitjan segle XIX i ho va fer amb una clara vocació de serveis a la comunitat. D'aquesta manera, moltes de les mancances de la societat, que no eren cobertes per l'Administració pública, eren resoltes per l'acció col·lectiva i el treball voluntari. Des de la creació d'escoles per a fills de treballadors fins al foment de la cultura, passant per l'oci i el lleure, van constituir l'exercici de compromís de la societat organitzada amb el municipi. La gent i les situacions canvien, els mètodes es renoven, les demandes de la societat han variat, però la filosofia sobre la qual se sustenta l'associacionisme és la mateixa: posar en comú les potencialitats individuals per afavorir el conjunt”.

Pensar en el benefici col·lectiu en comptes de fer-ho en el de l'individu, aquesta és una de les màximes de l'associacionisme, tant del primerenc com de l'actual. En altres paraules, pensar en la polis, fer política. La tècnica de l'Agència Municipal de Suport a l'Associacionisme de Mataró Pilar Pujol no dubta a definir les associacions com a “organitzacions polítiques”, en el sentit de “la tasca que desenvolupen i de la influència que poden exercir en els esdeveniments socials i en el decurs de definició i posada en funcionament de les polítiques públiques”.

Cultura i educació en el lleure, diferencials

Fins aquí, la història de l'associacionisme català podria ser pastada a la de qualsevol país que hagués fet la Revolució Industrial, fos Anglaterra, el nord de França o la conca del Rin alemanya. Per què parlem, doncs, del fet diferencial català en l'àmbit de l'associacionisme? Buch apunta dos trets diferencials clau: la cultura popular i l'educació en el lleure. La densitat d'entitats dedicades a la formació íntegra d'infants i joves més enllà de l'educació reglada i les que mantenen vives les tradicions festives queda clara en el registre d'associacions de la Generalitat. Actualment hi ha donades d'alta al registre de la Generalitat 20.671 associacions culturals i 6.495 de “foment i defensa dels drets cívics, socials i de la persona”.

El director de l'Institut de Formació de la Fundació Pere Tarrés, Rafael Ruiz de Gauna, exposa que l'atapeïda xarxa catalana d'escoltisme i d'esplais es deu, sobretot, a l'emmirallament que el país sempre ha tingut amb Europa: “Som un país molt singular, que ha hagut de sobreviure a còpia de gent que s'estima el territori. La proximitat a Europa ens ha ajudat històricament: les primeres colònies i els moviments de renovació pedagògica es van emmirallar en l'educació popular francesa, i tot això entronca ara, per exemple, amb la formació sociocultural”.

Enlloc com a Catalunya hi ha tampoc registrades tantes associacions culturals –i específicament de cultura popular. Les formes de cultura pròpia també s'han vist històricament com un reducte per fer front a l'hostilitat de l'Estat.

Reptes de futur

Però ara que el país gaudeix d'un cert grau de normalitat política i que la societat ha patit canvis

profunds en molts pocs anys, sorgeixen nous reptes a què les associacions han de fer front. Les conclusions del 5è Congrés d'Ateneus de Catalunya, promogut per la Federació d'Ateneus, ja van deixar per escrit que “es considera que s'està fent poc des de les entitats per adaptar-les als canvis socials de les últimes dècades. Cal fomentar la participació de col·lectius que habitualment no formen part de l'activitat: els nouvinguts, els joves i les dones han de poder tenir-hi cabuda, entre altres”.

La modernització de la mateixa entitat i del seu discurs, el relleu generacional i l'acollida dels nouvinguts són tres dels reptes de futur principals que es troben en boca de la majoria d'entitats del país. El president de la Federació d'Ateneus de Catalunya, Pere Joan Pujol, resumeix aquests reptes amb la frase: “Hem de desterrar la frase sempre s'ha fet així. Ens hem d'obrir al barri, a la societat actual...”.

Moltes entitats constaten que l'activitat que duïen a terme fa uns anys o bé ha perdut sentit o bé s'ha vist superada per altres activitats més atractives per a la societat actual. Per exemple, el sardanisme, hegemònic durant el franquisme entre el jovent català, s'ha vist superat pel fet casteller. No es tracta que les colles sardanistes deixin de ballar sardanes, potser simplement es tracta de valorar si el jovent continua estant disposat a ballar-les el diumenge a migdia sota un sol de justícia, just després d'haver sortit de festa la nit anterior.

Pujol assenyala un altre handicap de l'associacionisme actual: “No hi ha tanta fidelitat com abans amb les associacions. Hi ha fenòmens puntuals de voluntariat que aixequen molta polseguera, però que també s'esvaeixen de seguida. L'activitat constant costa d'aconseguir”. En una línia paral·lela, Ruiz de Gauna exposa: “Hem esdevingut mers consumidors i no pas protagonistes. No existeix un context social en què el jove –o l'adult mateix– vegi que pot actuar com a motor”.

Associacionisme i mitjans de comunicació

Un quart repte, també molt present en el sector, és com donar a conèixer la pròpia activitat a la societat. Pujol considera que en l'àmbit de la comunicació, les entitats encara no han fet els deures, per bé que totes veuen que és un aspecte “vital” per al seu propi futur.

El I Congrés de l'Associacionisme Cultural Català, promogut per la confederació Ens de Comunicació Associativa, ja va concloure el següent: “La relació entre la capacitat de convocatòria de l'activitat associativa i la presència en els espais informatius continua sent proporcionalment desfavorable”. Pujol també apunta que és molt més fàcil aconseguir ressò en l'àmbit local i comarcal que no pas en el nacional, i demana la col·laboració de TV3 perquè reflecteixi la realitat associativa del país. Com a exemple, exposa: “Els personatges de Ventdelplà mai no van a l'ateneu, ni participen en els castellers, ni ballen sardanes... TV3 hauria d'escenificar el país que tenim. Prestigiarà l'associacionisme i el situaria en l'imaginari col·lectiu català”.

Precisament amb aquest ànim va sorgir l'Ens el 2006. El 18 de febrer d'enguany va assolir un dels objectius fundacionals: formar part del Consell Assessor de Continguts i de Programació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). El tesorero de l'Ens i president de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya, Josep Rafecas, va ser nomenat conseller amb la tasca d'assessorar la CCMA en matèria de programació i de continguts. Però la confederació exposa que, com que el nomenament és encara recent, no hi ha hagut temps material per valorar si la

iniciativa té èxit o no.

Federacions i confederacions

Un cinquè repte de futur és crear amb èxit entitats de tercer i quart nivell, és a dir, federacions i confederacions que conjuntament puguin tenir més presència en la societat, sigui davant els mitjans, sigui davant l'Administració o les empreses. L'enfortiment de les estructures associatives és vist com un pas clau per a la supervivència de les entitats.

L'entitat local ja no tan sols s'associa amb el conjunt d'entitats locals del seu mateix àmbit (per exemple, l'Associació Gironina Prevenció Malalties de Cor) i en l'àmbit català (Federació Catalana de Voluntariat Social, per exemple). Ara la seva associació tendeix a coordinar-se amb altres associacions de temàtica similar: la FCVS s'integra a la Taula d'Entitats del Tercer Sector, juntament amb Creu Roja, Càritas, la Federació d'Associacions de Gent Gran de Catalunya o Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, per exemple.

El tercer sector

Un altre debat que sorgeix en el si de l'associacionisme, tant català com d'arreu del món, és la manera com s'interrelaciona amb el mercat. Bona part de les associacions de caire social han tendit a professionalitzar-se per poder atènyer els seus objectius amb més precisió. D'aquesta realitat en sorgeix una nova subcategoria en l'associacionisme, la del tercer sector associatiu, que "competeix" directament amb l'Administració i amb les empreses de serveis socials a l'hora d'oferir respostes a problemes de la societat.

La Taula d'Entitats del Tercer Sector va fer públic un manifest després del 2n Congrés del Tercer Sector Social de Catalunya en què reivindicava: "El tercer sector aporta uns valors afegits de qualitat i de compromís amb la comunitat que cal considerar en el moment de proveir els serveis a les persones. La tasca pública no és un patrimoni exclusiu de les administracions. Les entitats som també un espai públic que s'exerceix des de la iniciativa social".

Mentre que Pujol rebutja qualsevol tipus de professionalització del moviment associacionista, Ruiz de Gauna és partidari de no entrar "en debats maniqueus de si el voluntariat és bo i el professionalisme és dolent. Ningú no vol guanyar diners, sinó oferir un servei en funció d'uns valors". Recalca que la tasca que desenvolupa el tercer sector és profitosa per a la societat i que, moltes vegades, va encaminada a fomentar el voluntariat, fet que torna a repercutir positivament en la societat perquè forma nous ciutadans amb valors altruistes.

Escola de democràcia

A banda d'aquests reptes de futur, el dia a dia continuarà sent el repte essencial de totes i cada una de les 48.328 entitats que hi ha censades a Catalunya: "Les entitats són una escola de democràcia, de compromís, de comprensió. La gent que en forma part aprèn a ser tolerant. Catalunya s'aguanta per la seva gent, per les institucions polítiques, culturals i econòmiques..., però també, i podríem dir que, sobretot, per la xarxa de petites associacions que teixeixen barris i comarques. Les entitats apleguen en el seu si l'escola de civisme, de participació", rebla Buch. Ò

>>> Bernat Ferrer i Frigola és periodista.
